וילך

א. אויפן פסוק[1] „בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא" זאָגן חז"ל[2], אַז דאָס מיינט (ניט „לצאת ולבא ממש" ווייל „תשש כחו"[3], נאָר) — „לצאת ולבא בדברי תורה. מלמד שנסתתמו ממנו שערי חכמה".

דער מאמר וועלט געבראָכט אין פירוש רש"י על התורה[4], נאָר — בשינוי לשון: אַנשטאָט „שערי חכמה", איז דער לשון אין רש"י — „מסורות ומעינות החכמה".

אין „עין יעקב"[2] (ועד"ז בכמה ראשונים[5]) וועלט געבראָכט די גירסא (אין גמרא) „מעינות" אַנשטאָט „שערי"; און אין תנחומא (פ' ואתחנן[6]) איז די גירסא „מסורת חכמה".

אָבער, נוסף לזה וואָס מען דאַרף האָבן אַ ביאור פאַרוואָס ברענגט ניט רש"י די גירסא רווחת (שערי חכמה)[7] — איז עוד ועיקר: מען געפינט ניט אין ערגעץ (במדרשי חז"ל שלפנינו) אַז עס זאָלן זיך ברענגען ביידע לשונות („מסורות ומעינות", אויך ניט „מסורות ושערי") — און רש"י איז מצרף ביידע גירסאות צוזאַמען[8]!

אויך איז ניט מובן: ווי געוויינטלעך כמה פעמים[9], איז ניט ענינו פון פרש"י על התורה צו מעתיק זיין דרשות חז"ל בדיוק לשונם — ולפ"ז בענינינו: פאַרוואָס ברענגט רש"י דעם לשון „מסורות ומעינות החכמה" — און זאָגט ניט אַ לשון הרגיל (און וואָס רש"י עצמו הויבט דערמיט אָן פירושו — „לצאת ולבא

---

1) פרשתנו לא, ב.

2) סוטה יג, ב.

3) לשון רש"י עה"פ. וראה ראב"ע ורמב"ן כאן.

4) פרשתנו עה"פ (בפי' הב' (בד"ה אנכי היום). ראה באורוכה מפרשי רש"י. ונת' בההתועדות).

5) רמב"ן עה"ת כאן. רבינו בחיי. מושב זקנים. ועוד.

6) בסופה (בשם „ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן" — בעל המאמר בסוטה שם). — גירסא זו („מסורת חכמה") הובאה ג"כ בשטמ"ק סוטה שם. וראה מס' סוטה עם שינויי נוסחאות (ירושלים, תשל"ז).

7) ובלאה"כ לא נקט רש"י גירסת התנחומא, דשם הלשון „נטלו מסורת כו'", ורש"י נקט כגירסת הש"ס „נסתתמו ממנו" (ראה הערה 10).

וטעמו של רש"י — יש לומר, כי בזה מתרץ תמי' פשוטה: איך יתכן שהקב"ה גרם שמשה רבינו ישכח (חסרון) תורתו[*]?!

והת' — שרק „נסתתמו ממנו", היינו כמו מעין שנסתם, שאינו נובע ממקומו לחוץ; וכן בענייננו, שלא ניטל ממשה הניתן לו כבר — ראה עיון יעקב לע"י סוטה שם. ובענף יוסף שם — כ"א כמו „בסתימת המעיין אין שום חסרון בגוף המעיין רק שיש דבר המונע . . מלצאת חוצה . . קודם מותו לא הי' בכחו לצמצם . . להוציאה לחוץ". ע"ש. וראה גם ש"ך עה"ת כאן: אמר לצאת כו' [משא"כ לגירסת התנחומא ש„נטלו מסורת כו'". וראה המשך הענין שם „ולא הי' יודע משה מה הי' יהושע דורש"]. וראה לקמן הערה 30.

8) בדפוס ראשון ושני דפרש"י, וכן בכמה כת"י רש"י שתח"י, איתא רק „מסורות החכמה", וברוב כת"י רש"י שתח"י איתא רק „מעינות החכמה".

אבל בדפוסי רש"י הנפוצים (וכן בהוצאת בערלינער, גם במהד"ק שלו) הוא כבפנים.

9) ראה ס' כללי רש"י (כפר חב"ד, תש"מ) פ"ח ס"ב (בהוצאת תנש"א — פ"ט ס"ה). וש"נ.

---

*) ובפרט בנדו"ד „שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן" (פרש"י תשא לא, יח). ולהעיר ממחו"ל (תענית כה, א) דמשמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי (בתר דיהבי. רש"י).

בדברי תורה") — „שנסתמו[10] ממנו דברי תורה"[11]?

ב. ויש לומר, אז רש"י באוואַרנט דערמיט אַ שאלה פשוטה (בלשון העולם: אַ „קלאַץ קשיא"), שלא מצאתי לע"ע אז מען זאָל זיך שטעלן אויף דעם:

ווי זאָגט מען „לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה" — בשעת אַז באַלד דערנאָך האָט משה רבינו איבער־געגעבן אידן אַ ריבוי עניני תורה — די דריי סדרות וילך האזינו און וזאת הברכה?!

[און נאָר בנוגע די לעצטע אַכט פסוקים פון תורה[12] — וואָס הויבן זיך אָן מיט „וימת שם משה" — געפינט מען צוויי דיעות[13] (ווי אַראָפגעבראַכט אויך אין פרש"י[14]) צי יהושע האָט זיי גע־שריבן, אַדער „משה כותב[15] בדמע":

אַבער בנוגע פ' וילך, האזינו און וזאת הברכה (ביז די לעצטע אַכט פסוקים) איז לית מאן דפליג אז משה האָט זיי (גע־זאָגט און) געשריבן].

און מען קען ניט ענטפערן אַז מיט „דברי תורה" ווערט געמיינט בלויז עניני הלכה[16] — ווייל (נוסף לזה אַז עס איז אַ דוחק הכי גדול צו זאָגן אַז דברים פון תורה שבכתב גייען ניט אַריין אין כלל פון „דברי תורה" — איז עוד ועיקר:) אין אַט די פרשיות זיינען פאַ־ראַן אויך הלכות (מצות הקהל[17], כתיבת ס"ת[18] ועוד[19]).

נאָך מער: יעדער וואָרט פון תורה שבכתב איז געגעבן געוואָרן צו משה'ן מיט זיין פירוש[20] אין תורה שבע"פ[21] (וואָרום דוקא דורך דעם קען מען וויסן קלאָר די כוונה פון תורה שבכתב[22], כמובן בפשטות): און וויבאַלד אַז אויך די דריי סדרות (וילך, האזינו וברכה) זיינען איבערגעגעבן געוואָרן צו די אידן דורך משה רבינו, האָט ער דאָך זיי גע־וויס איבערגעגעבן אַלץ וואָס איז מוכרח להבנת פרשיות אלו — ד. ה. אויך דעם פירוש פון די פרשיות שבתורה שבעל פה.

— איז ווי זאָגט מען „לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה"?!

דעריבער איז רש"י מוסיף „שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה" — בנוגע די צוויי ענינים („מסורות" און „מעינות החכמה") איז שייך צו זאָגן אַז זיי זיינען ניט נכלל געוואָרן אין די „דברי תורה" וואָס משה רבינו האָט גע־לערנט מיט די אידן אין די דריי סדרות. כדלקמן.

ג. דער טייטש פון וואָרט „מסורות" איז — די ענינים וועלכע זיינען נמסר

10) בכמה דפוסי (וכת"י) רש"י „שנסתתמו" (כבסוטה שם לפנינו). וראה שינויי נוסחאות במס' סוטה הנ"ל הערה 6 — שתי הגירסאות בש"ס.

11) וראה מדרש לקח טוב כאן „לצאת ולבא בתורה" (ותו לא).

12) ברכה לד, ה ואילך.

13) ב"ב טו, א (וש"נ). ועד"ז בספרי ברכה שם. — ולשיטת הראב"ע גם מ„ויעל משה גו'" (שם, א ואילך) כתב יהושע.

14) ברכה שם, ה.

15) ואינו מבאר בנוגע לאמירתן. ולהעיר ממפרשי הע"י (מהרש"א. הריטב"א. עיון יעקב) ב"ב שם.

16) להעיר מבעה"ט כאן: בששה סדרי משנה.

17) פרשתנו לא, י ואילך (ומפורש „ויצו משה אותם גו'").

18) שם, יט.

19) ראה לדוגמא (גם בפרש"י עה"ת) האזינו לב, ג. ועוד.

20) ראה רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש וס' היד — בנוגע למצות התורה. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד.

21) כפרש"י בחוקותי (כו, מו).

22) ראה בארוכה אגה"ק סו"ס כט (קנ, ב ואילך). וראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש שם.

געווארן צו משה'ן מסיני בעל פה[23], וי"ל שבמיוחד די וועלכע האָבן ניט אפילו אַ רמז אין תורה שבכתב[24]

[און ווי די גמרא זאָגט[25] „תורה רוב בכתב ומיעוט על פה", און ווי רש"י איז דאָס מפרש: רוב בכתב, רוב התורה תלוי' במדרש כו' מדות שהתורה נדרשת בהן. ומיעוטה על פה, שאין רמז ללמוד לה בתורה אלא למשה נאמר על פה]:

„מעינות החכמה" מיינט (ניט די גופי הלכות פון תורה שבע"פ, נאָר) — פלפולה של תורה (וואָס איז בדוגמא צו אַ „מעיין", בלשון המשנה[26] „מעין המתגבר") — וואָס צו פלפולא דאורייתא איז ניטאָ קיין גבול (בלשון הכתוב[27] „ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"), וכנראה בחוש:

23) ע"ד ל' רש"י (וישלח לד, ל) „מסורת כו' ביד הכנענים". ולהעיר מ"יש אם למסורת" (פסחים פו, ריש ע"ב. וש"נ).

בבאר מים חיים (לאחי המהר"ל) על פרש"י כאן, ד„מסורות" היינו ש„לא הי' לו עוד כח לטרוח ולמסור ליהושע מה שקיבל מסיני". ומשמע שמפרש דמסורות היינו הכח למסור כו' [ובעץ יוסף לתנחומא ואתחנן שם ד„מסורות החכמה פי' כללי החכמה שעל פיהם מוסר הרב לתלמידיו שיבינו . . מדרך קצרה"].

אבל [נוסף לזה שלכאורה דוחק לומר שנעשה חסרון בכח חכמתו של משה — דאם לא תששו כחותיו הגשמיים, עאכו"כ שלא תששו כחותיו הרוחניים — הנה] לכאורה פשטות הלשון „מסורות" מורה על דברים הנמסרים בע"פ.

[ואולי תיבת „החכמה" בפרש"י לא קאי על „מסורות" שלפני פניו רק על תיבת „ומעיינות"].

24) ע"ד הלכה למשה מסיני ש(רובם) אין להם שום רמז במקרא (פיהמ"ש שם ד"ה וכאשר (קרוב לסופו). וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הלכה למשה מסיני בתחלתו. וש"נ).

25) גיטין ס, ריש ע"ב.

26) אבות פ"ב מ"ט. שם פ"ו, א. — וראה גם באר מים חיים על פרש"י כאן. עיון יעקב לע"י סוטה שם.

27) איוב יא, ט. ועיין הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ה.

און דערפון איז פאַרשטאַנדיק (וב־פשטות), אַז אין די „דברי תורה" וואָס משה רבינו האָט געלערנט מיט אידן (אפילו אין פירושה פון תורה שבע"פ) זיינען נכלל געווארן בלויז די גופי הלכות ופירושים כו' פון תורה שבע"פ, אָבער ניט פלפולא דאורייתא (וואָס האָט ניט קיין גבול).

[ועאכו"כ לויטן מאמר הגמרא[28], אַז פלפולא דאורייתא „לא ניתנה . . אלא למשה ולזרעו" נאָר „משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל" — איז מובן, אַז אויך בלי פלפולא דאורייתא זיינען די „דברי תורה" שקיבלו בנ"י פון משה'ן אַ „דבר שלם"[29].

ועפ"ז איז פאַרשטאַנדיק וויי אַזוי ס'איז קיין סתירה ניט, אַז אע"פ וואָס „נסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה", פונ־דעסטוועגן האָט משה רבינו איבער־געגעבן צו אידן די דריי סדרות בש־לימותן — סיי די פרשיות עצמן (דתושב"כ) און סיי פירושה (דתושבע"פ) פירושה ממש — ווייל די „מסורות" זיינען מלכתחילה ניט פאַרבונדן מיט די פרשיות (כתב) עצמן*[29]; און בנוגע די „מעינות"[30] (פלפולא דאורייתא) איז

28) נדרים לח, א. וראה רש"י שם ד"ה פלפולא.

29) אף שע"י הפלפול „יתחדשו ג"כ חידושי הלכות לאין קץ" (ל' אדה"ז בהל' ת"ת שם) — מ"מ, אינו מוכרח (ואי אפשר) שמשה ילמד בפועל עם ישראל פלפולא דאורייתא לתכליתו (משא"כ ההלכות והמדרשים שנתגלו לנו שיש להם קץ — הל' ת"ת שם). ואכ"מ.

*29) ראה שוה"ג להערה הבאה.

30) הטעם שרש"י לא הסתפק ב„מסורות" ומוסיף „ומעינות החכמה" — יש לומר, ע"פ המבואר לעיל (הערה 7) שרק „נסתמו ממנו", אבל לא ניטל ממנו מה שניתן לו — ועפ"ז י"ל שנסתמו ממנו רק ה„מסורות" השייכות לג' פרשיות אלו,

*) ולכאורה צ"ל דגם המסורות דפרשיות אלו כבר ניתן למשה מסיני (ראה רש"י ר"פ בהר;

ניטאָ קיין הכרח אַז משה זאָל מוזן לער־נען די ענינים מיט די בני ישראל, כנ"ל.

[און דערפאַר שרייבט ניט רש"י בפשוטו של מקרא דעם לשון „שערי חכמה", וואָס האָט ניט קיין שייכות צו חילוקים ותוכן הנ"ל].

ועפ"ז יש לבאר פאַרוואָס רש"י איז מדייק צו ברענגען אויך דעם וואָרט „(מעינות) החכמה" — און זאָגט ניט „(מעינות) התורה" — להדגיש, אַז די „מעינות" זיינען ניט מוכרח פאַרן ענין פון תורה והוראה (וואָרום דעמאָלט וואָלט עס משה געמוזט לערנען מיט די אידן)[29], נאָר ס'איז אַן ענין פון (תוספת) חכמה־שבתורה[31].

ד. לכאורה איז אַבער נאָך ניט גלאַטיק:

דער ענין פון „נסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה" קומט דאָך אַלס טעם אויף „לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה", וואָס מיינט (ניט דעם לימוד לעצמו, נאָר) דער לימוד עם בני ישראל.

איז ניט מובן: בשלמא בנוגע צו „מסו־רות" איז מובן, אַז אויב נסתמו ביי משה'ן די „מסורות" פון תורה קען ער ניט לצאת ולבוא, זיין דער וועלכער גיט איבער תורה צו אידן (ווייל אידן מוזן וויסן אויך די „מסורות");

אַבער בנוגע צו „מעינות החכמה", וויבאַלד אַז זייער לימוד איז ניט מוכרח פאַר די בנ"י (כנ"ל) — ווי פאַסט צו זאָגן אַז מצד דעם וואָס „נסתמו ממנו . . מעינות החכמה" איז „לא אוכל עוד לצאת ולבא — צו אידן — בדברי תורה"?

[און מען קען ניט זאָגן אַז דער „לא אוכל עוד לצאת ולבא" איז נאָר מצד דעם וואָס „נסתמו ממנו מסורות" — ווייל לפ"ז, פאַרוואָס האָט דער אויבער־שטער געמאַכט אַז עס זאָלן נסתם ווערן פון משה'ן אויך די „מעינות החכמה"? וגם: צוליב וואָס דאַרף עס רש"י ברענ־גען?][32].

ויש לומר דעם ביאור איז דעם: פון דעם גופא וואָס עס איז געווארן נסתמו בחלק מתורתו — אע"פ אַז עס קען זיין אַז עס וואָלט ניט משנה געווען זיין השפעה צו אידן — איז אַ סימן, אַז עס האָט זיך געענדיקט זיין לצאת ולבוא צו בנ"י, זיין נשיאות, און ס'איז געקומען די צייט פאַר יהושע צו ווערן דער מנהיג ישראל[33].

ובעומק יותר:

עס איז ידוע וואָס חז"ל זאָגן[34] — אַראַפגעבראַכט אין פירש"י עה"ת[35] — אַז „פני משה כחמה[36] פני יהושע כלבנה". איינער פון די חילוקים צווישן אור החמה און אור הלבנה איז, אַז דער

שהם מתי מספר לפ"ע, וקשה לומר לכאורה שמשו"ז „לא אוכל כו' בדברי תורה"? שמשמע שהי' כאן חסרון כללי.

אבל לאידך גם „מעינות חכמה" לחוד לא מספיק, שהרי אי"ז נוגע להלימוד עם בנ"י, כדלקמן בפנים.

31) להעיר מיגדיל תורה ויאדיר, דרוש וקבל שכר, כי אין נפק"מ למעשה (חולין סו, ב. סוטה מד, א. וש"נ).

כללותהן ודקדוקיהן. רש"י בחוקותי שם) (ויחידה מזו — שכבר מסרם ליהושע כו'. דאל"כ — מי מסרם לבנ"י?).

32) ואולי זהו טעם הגירסא בפרש"י שנאמר רק „מסורות" (ולא „מעינות") — ראה הערה 8.

33) ראה גם ש"ך עה"ת כאן, דמזה „שכל יום ויום הי' מוסיף והולך ואותו יום . . לא הוסיף . . ידע כי נטלה ממנו הרשות".

34) ב"ב עה, סע"א. ספרי פינחס כו, כ.

35) פינחס שם.

36) כ"ה בפרש"י (לא „כפני חמה . . כפני לבנה", כבב"ב וספרי). וראה לקו"ש ח"ט ע' 63 בשוה"ג.

אור הלבנה שטייט שטענדיק אין אַ מצב פון שינויים, עליות וירידות; משא"כ אין אור החמה איז ניטאָ קיין שינוי.

און דאָס איז איינער פון די טעמים פאַרוואָס משה ווערט צוגעגליכן צו חמה דוקא — ווייל מדתו של משה איז מדת האמת[37], וואָס ענינה איז — בלתי שינוי[38], אַזוי, אַז אין „אורו" של משה איז ניט שייך קיין ענין של שינוי[39].

דעריבער, בשעת משה רבינו האָט דערפילט אַז „נסתמו ממנו . . מעינות החכמה" — ס'איז געווָארן אַ „סתימה" (ושינוי) אין זיין „אור" — איז דאָס גופא אַ באַווייז אַז עס איז אַנגעקומען אַ שינוי עצם ענינו של אורו — לצאת ולבוא של משה:

און דעריבער איז קיין נפק"מ ניט אין וועלכן ענין ס'איז געווָארן דער שינוי („נסתמו ממנו") — אפילו אויב ס'איז אין אַן ענין וואָס רירט ניט אַן לכאורה זיין השפעה צו בנ"י — איז דער עצם ענין השינוי שוין אַ הוכחה אַז ס'איז געקומען די צייט פון שינוים, די צייט פאַר „פני יהושע כלבנה" (אַן אור פון שינויים).

---

37) תנחומא שמות כח. שמו"ר שם (פ"ה, י). ובכ"מ. וראה ב"ב עד, א. ועוד.

38) בלשון הכתוב (משלי יב, יט) שפת אמת תכון לעד. וראה תניא ספי"ג. אגה"ק ו. לקו"ת מטות (פג, סע"ג ואילך), מסעי (צג, ב־ג). וש"נ. ובכ"מ.

39) ראה בארוכה אוה"ת ואתחנן (ע' צג ואילך) ועוד (ושם, שמטעם זה אם הי' משה מכניס את בנ"י לארץ הי' להם קיום נצחי בארץ. ע"ש). וראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 6־5.

[ולכאורה צע"ק מהעליות וירידות כו' שמצינו אצל משה ובפרט מעלייתו בכל שבת שלכן בכל שבת „ישמח משה במתנת חלקו" (סי' האריז"ל במקומו. וראה לקו"ש ח"י ע' 245. וש"נ). ולהעיר מאו"ת להה"מ ד"ה ועינינו (פד, סע"ד) שאצל משה היו שתי המעלות ד„שמש וירח". ע"ש. ואכ"מ].

ה. פון דעם ענין (ווי ס'איז ביי משה'ן) ווערט אויך אַ הוראה אין דער עבודה פון יעדער אידן

[וואַרום אע"פ אַז „מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפילו חלק אחד מני אלף ממדרגת . . רעיא מהימנא (משה רבינו)"[40] — איז אַבער מצד דעם וואָס „כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משה רבינו ע"ה"[41], קען יעדער איד דערגרייכן „אפס קצהו ושמץ מנהו"[40]].

ויש לומר, אַז דאָס איז דער תוכן מאמר חז"ל[42] „כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו". דלכאורה, פאַרוואָס זאָל קומען אַזאַ עונש חמור בלויז צוליב דעם וואָס שכח „דבר אחד ממשנתו" (און יתכן אַז ער געדענקט כל התורה כולה חוץ פון דעם „דבר אחד")?!

איז איינער פון די ביאורים אין דעם: ביי אַ אידן דאַרפן דברי תורה נחקק ווערן אין זיין עצם מציאות, ביז אין אַן אופן אַז יעדער וואָרט פון תורה רירט אַן זיין עצם מציאות. און דעריבער, די עצם פאַסירונג פון „שוכח דבר אחד ממשנתו" — איזו כמות וואָס ער האָט פאַרגעסן — דאַרף פועל'ן אַ שבירה אין זיין עצם מציאות, „כאילו[43] מתחייב בנפשו".

ועד"ז איז בנוגע צו זמן — אַז יעדער רגע פון זיין לעבן דאַרף זיין פאַרבונדן מיט תורה. און דעריבער, ווען אַ איד איז ח"ו מבטל תורה, אפילו איין רגע וועט

---

40) ל' התניא פמ"ד (סג, א).

41) תניא רפמ"ב. וראה גם פמ"ד שם.

42) אבות פ"ג מ"ח. הובא להלכה בהל' ת"ת לאדה"ז (פ"ב ס"ד ואילך).

43) ראה הל' ת"ת שם ס"ה.

„אפשר (לו) לעסוק בתורה (איז) . . הכרת תכרת"[44] — עס רירט אַן זיין עצם מציאות. ווייל דאָ איז ניט פועל די כמות הזמן וואָס ער האָט פאַרפעלט צו לערנען, נאָר די עצם זאַך אַז עס איז אַדורך אַ רגע וועט ער איז ניט געווען פאַרבונדן מיט תורה.

ועד"ז איז בנוגע צו אַלע ענינים פון אידישקייט: ביי אַ אידן דאַרף דער ענין פון עבודת השם זיין נחקק אין זיין מציאות, אַזוי אַז דער קלענסטער ענין פון עבודת השם — אפילו אַ דקדוק קל של ד"ס אַדער אפילו אַ מנהג ישראל — דאַרף אים זיין נוגע בנפש, ביז אַז אויב ער פאַרפעלט ח"ו אפילו „דבר אחד" (און אַ דבר הכי קל) פועל'ט עס אַ שבירה בכל מהותו.

און דאָס גופא ברענגט אים צו מוסיף זיין אין עבודת השם, און אין אַן אופן אַז ער פילט ווי יעדער ענין טוב וואָס ער טוט איז מוסיף אין זיין עצם חיות, דביקות אין מחי' חיים[45], מקור החיים — „ואתם[46] הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום".

(משיחת ש"פ וילך תשכ"ו)

---

44) סנהדרין צט, א. הובא בטושו"ע יו"ד סו"ס רמו (סכ"ה). הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ו (אלא שבטושו"ע והל' ת"ת שם הובאה רק התחלת הכתוב (הענין) ד„דבר ה' בזה"). תניא פ"א.

45) יומא עא, א.

46) ואתחנן ד, ד.